

Čemu brání a co přináší Úvaha k problematice otáčivého hledišť v českokrumlovské zámecké zahradě

Václav GIRSA

1

Zámecká zahrada založená na půdorysu protáhlého obdélníku o stranách 150 x 765 m je situována na vyvýšené planině západního předpolí českokrumlovské rezidence. Byla založena Eggenbergem v letech 1678–1683. Významnou barokní transformaci reprezentuje úprava zachycená na podrobném plánu z roku 1750, která stvrzuje, že její základní rozvržení se dochovalo dodnes. Východní část zahrady, napojená na zámek pláštovým mostem, byla vybudována na příkrém svahu s domodelováním terénu do výškově odstupňovaných teras. S návazností na provoz Zimní jízdárny byla založena nejnižší situovaná plocha vlastní zámecké zahrady, takzvaná Letní jízdárna. Na ni o patro výše navazuje dolní parter neboli Květinová zahrada s bazény, jejíž rozloha činí 150 x 150 m. Největší část celé zahradní kompozice zaujímá Horní zahrada, rozložená v nejvyšší úrovni na planině, vysoko nad zámeckým areálem i historickým jádrem. Dosahuje impozantního půdorysu 150 x 560 m!

Určujícím kompozičním motivem zahrady je přísné geometrické a symetrické členění s klíčovou úlohou podélné osy (směr východ – západ). Hlavní komunikace kopírující průběh podélné osy je páteří barokní koncepce zahradní úpravy a byla plně re-

spektována i při všech pozdějších transformacích zahrady. Prochází důsledně od východu celým prostorem, z plochy Letní jízdárny, následně dolním parterem i celou Horní zahradou, přičemž dosahuje fascinující délky 580 m! Vložením schodišť (mezi Letní jízdárnou a dolním parterem a mezi dolním parterem a Horní zahradou) a zakomponováním významných pohledových akcentů (zejména kaskádové fontány se sousoším na hraně nástupu do Horní zahrady) byl účinek prostorového uspořádání zahrady z podélné osy výrazně umocněn. Mohutný vodotrysk umístěný na ostrově uprostřed rozlehlé vodní plochy rybníka (120 x 120 m) v závěru západní části Horní zahrady pak plnil důležitou funkci *point de vue* – monumentálního pohledového uzávěru celé zahrady. Vysoká vertikála vodotrysku se vizuálně uplatňovala již od kaskádové fontány (po překonání výškového rozdílu mezi dolním parterem a Horní zahradou), tedy na vzdálenost půl kilometru.

Kompozice Horní zahrady byla od založení (a dosud je) symetricky členěna podle podélné osy cestní sítí do pravidelných čtvercových polí (cca 65 x 65 m) či jejich násobků s náročně pojatými zahradními úpravami v odpovídajícím dobovém po-

Obr. 1. Český Krumlov, státní hrad a zámek, zámecká zahrada. Interiér sálu horního podlaží letohrádku Bellarie v průběhu restaurování malířské výzdoby. (Foto Václav Girs, 2004)

jetí. V severní části čtvercové půdorysné osnovy Horní zahrady (ve čtvrtině její délky od východu) byl s odstupem od hlavní komunikace (podélné osy) promyšleně zakomponován objekt letohrádku Bellarie s podélně orientovanou hmotou a osově zvýrazněným hlavním průčelím. Na jeho střed byla v příčné ose zahrady nasměrována přístupová cesta od brány v jižní ohradní zdi. Objekt letohrádku představuje mimořádně hodnotnou solitérní stavbu, důležitý výtvarný akcent i významný cíl v rámci promyšleně organizovaného prostoru historické zahrady. Vyvýšený na terasové podnoží se stal zároveň nejvyšším místem, odkud bylo možné přehlédnout podstatnou část zahrady, a poskytoval pozorovateli i dálkové průhledy do okolní krajiny za hranicí ohradní zdi. Pohledově uvolněná a důstojná podoba parteru byla vždy protipólem vyváženě odstupňované hmoty letohrádku se symetricky rozevřenými nájezdy kočárových ramp,

2

3

terasou a motivem centrálních schodišť na pozadí hlavního průčelí.

Volný parter před letohrádkem (tedy úsek mezi hlavním průčelím této vynikající stavby a hlavní komunikací) byl s ohledem k významu, funkci a poloze Bellarie vždy jednoznačně vnímán jako mimořádně významný, a proto zůstal v průběhu věků při úpravách zahrady respektován, stejně tak jako symetricky komponovaná úprava volné protilehlé plochy o rozměrech dvou čtverců základní půdorysné osy, kterou protínala komunikace směřující od brány v jižní ohradní zdi přímo na střed letohrádku.

Rokoková zahradní stavba Bellarie patří mezi památky, k nimž lze v českých zemích jen stěží hledat obdobu. Výstavný objekt není pozoruhodný jen svým exteriérem a polohou, ale obsahuje také soubor cenných sálových prostor s bohatou malířskou výzdobou, sallou terenu i originální kuchyní včetně dispozice původního provozního zázemí. Unikátní je i dokonalé dobové technické řešení jídelního výtahu s důmyslným mechanismem výsuvného zařízení pro rychlou obměnu jídelní tabule, stejně tak jako řada dalších promyšlených dobových efektů. Letohrádek tak vydává svědectví o vysoké umělecké úrovni, životním stylu a technické dovednosti ve druhé polovině 18. století.¹

Otáčivé hlediště bylo vztyčeno před rokokovou stavbou letohrádku Bellarie, na hlavní zahradní komunikaci a kompoziční ose, a to prakticky přímo uprostřed zámecké zahrady. Mohutná ocelová konstrukce hlediště kruhového půdorysu má průměr 28 m a dosahuje výšky přes 7 m, přičemž střecha technického bloku nad hledištěm se dokonce tyčí do výše 12 m. Otočný mechanismus je zahlobený 6 m pod úroveň terénu. Hmotnost konstrukce dosahuje přes 140 tun. K tomu je nutné připočítat ještě pár mohutných osvětlovacích stožárů, vypínajících se nad korunami sta-

řech stromů po stranách hlediště před jižním průčelím Bellarie.²

Jaké jsou důsledky zasažení monstra otáčivého hlediště do unikátního prostředí českokrumlovské zámecké zahrady, která je součástí rozsáhlého zámeckého areálu a patří mezi nejvýznamnější památky zahradní a krajinářské tvorby u nás?

Čemu brání a co přináší novotvar, který dal historickému prostředí zahrady novou, veřejností oceňovanou funkci a již řadu desetiletí přispívá sezonními divadelními produkcemi k obohacení kulturního života v Českém Krumlově?

Dopady jeho existence na památku jsou bezesporu fatální. V prostředí historické zahrady obrovitě působící hmota oceli zaplnila volný parter Bellarie a překryla svým půdorysem křížení podélné a příčné osy zahradní kompozice. Tím byla zásadním způsobem omezena možnost vnímání cenné architektury zblízka i z odstupu. Zastíněním letohrádku zanikl velmi významný osový průhled na symetrické hlavní průčelí Bellarie z jihu od vstupní brány v ohradní zdi. Zcela se tím ztratil jeden z působivých pohledových prospektů a charakteristických efektů barokní zahradní tvorby. Došlo i k popření důstojného uplatnění podnože této historické stavby, členěné v odstupňovaných výškových úrovních symetrickými rampami a schodištěm. Přílišná blízkost novotvaru navíc znemožňuje rozvinutí a případnou obnovu bočních nájezdů příjezdových ramp. Není také nepodstatné, že byl prakticky úplně znemožněn působivý výhled z terasy letohrádku a jeho interiéru na jih s otevřeným pohledem do zeleně jižního úseku zahrady i na panorama krajiny. Pro srozumitelnost konceptu založení Bellarie i zahradní kompozice je však zachování výhledu velmi důležitým předpokladem.

Otáčivé hlediště velmi nepříznivě ovlivňuje prostředí změnou prostorových a měřítkových vztahů architektury samé i jejího okolí, k čemuž nemalou

Obr. 1. Český Krumlov, státní hrad a zámek, zámecká zahrada. Pohled na průčelí letohrádku Bellarie od jihovýchodu. (Foto Václav Girs, 2005)

Obr. 4. Český Krumlov, státní hrad a zámek, zámecká zahrada. Průhled na hlavní průčelí letohrádku Bellarie z horní části otáčivého hlediště. (Foto Václav Girs, 2005)

měrou přispívají konstrukce vysokých osvětlovacích stožárů.

Vložení nové hmoty do středu zahrady v její podélné, určující ose představuje hrubé narušení celkové kompozice zahrady. Zacloněním průhledu od kaskádové fontány k rybníku (i z opačného pohledu) došlo k přerušování zásadní pohledové kontinuity, čímž byl popřen jeden z elementárních principů barokního zahradního umění. To je v případě Českého Krumlova obzvláště skličující, neboť silně působivý perspektivní účinek průhledu Horní zahradou od kaskádové fontány, lemovaného v západní části stromořadím a dosahujícího úctyhodné délky téměř 0,5 km, se vložением otáčivého hlediště zredukoval na méně než 60 m.

Lze jmenovat i celou řadu dalších značně negativních důsledků, jako je ztráta orientace v prostorovém uspořádání rozlehlé historické zahrady, umrtvení celé západní části Horní zahrady a podobně.

■ Poznámky

1 Stojí za připomínku, že pro shlédnutí pozoruhodné a vysoko atraktivní kuriozity „table volante“, neboli „stoletku prostří se“, typické pro tvorbu 18. století, musejí návštěvníci absolvovat prohlídku Malého Trianonu královny Marie Antoinetty.

2 Základní informace o konstrukci otáčivého hlediště byly převzaty z Posudku stavu ocelové nosné konstrukce otáčivého divadla v zámecké zahradě v Českém Krumlově, který zpracoval doc. Ing. Milan Vašek, CSc., v červnu 2001.

4

Obr. 4. Český Krumlov, státní hrad a zámek, zámecká zahrada. Na záběru z horní části otáčivého hlediště je patrný konflikt hmoty s hlavní kompoziční osou zámecké zahrady. (Foto Václav Gírsa, 2005)

V rámci stručného rozboru problematiky, která souvisí s otáčivým hledištěm a jeho umístěním, je jistě na místě alespoň letmá zmínka o architektonických kvalitách tohoto objektu, který postupným „nabobtnáním“ prvotně zajímavého scénografického řešení s dočasnou existencí zaujal na dlouhou dobu nepatřičné místo v prostředí vysokých uměleckých i historických kvalit. Není možné zastírat, že se jedná o značně podprůměrné dílo, typické pro období 70.–90. let 20. století, se všemi rysy tehdejší banální stavební produkce. V harmonickém prostředí zámecké zahrady obzvláště „vynikají“ jeho objemnost, odpudivost výrazových prostředků i materiálů a jejich kombinací. Ztvárněním a vzhledem otáčivé hlediště rozhodně neprezentuje ušlechtilou funkci a atmosféru „svatostánku Thálie“, spíše připomíná provinční sportovní zařízení. Kontakt s brutální stavbou vyvolává u citlivějších návštěvníků skličující pocity, zejména při pohledech z terasy či oken horního patra letohrádku. Spolu s vybavením občasných občerstvení, plastovým nábytkem venkovního sezení, prvky osvětlení a technického zázemí vnáší otáčivé hlediště do zámecké zahrady atmosféru periferního charakteru a celkově devaluje kultivované prostředí monumentální historické zahrady, památky prvořadě hodnoty.

Ačkoliv se to může zdát paradoxní, samotná úroveň architektonického řešení novotvaru, posuzovaná odděleně od okolních souvislostí, není v případě otáčivého hlediště zásadním problémem. Kvalita architektonického projevu sama o sobě totiž není schopná přehlušit ani jakkoli ztlumit záporné důsledky, které vyplývají z mimořádné choulostivosti místa a nepříznivého prostorového působení hmoty, nachází-li se na zcela nepatřičném místě, jak se tomu přímo ukázkově stalo v případě otáčivého hlediště. Hodnotná historická zahrada není (stejně jako historické náměstí, ulice či ambit kláštera) staveništěm. Z výše uvedeného rozsahu narušení historického prostředí otáčivým hledištěm jednoznačně vyplývá, že jakýkoli novotvar, byť půdorysně či výškově redukováný a případně navržený tím nejvíce proslulým světovým architektem, do zámecké zahrady nepatří. Nesmíme ale zapomenout, že kromě nepříznivých vnějších okolností má existence otáčivého hlediště značně negativní vliv i na stavební a památkovou podstatu letohrádku (spodní část byla s drastickými důsledky adaptována na šatny, hygienické zázemí herců a provozní místnosti letní scény). Zbavení nástupního prostoru, nezbytného odstupu a možnosti začlenění do zahradní kompozice slouží letohrádek pouze jako atraktivní dekorace k sezonním divadelním produkcím.

Oddalování řešení problému a „zakonzervování“ morálně a technicky dožívající stavby otáčivého hlediště, v principu nevhodné svým umístěním, bezpochyby komplikuje situaci a blokuje realizaci velmi záslužného plánu, jímž je před několika lety

započatá příprava vybudování nové letní scény na vybraném stanovišti v bezprostřední blízkosti zámecké zahrady. Její zřízení by umožnilo rehabilitovat zámeckou zahradu a zároveň zachovat tradici letních divadelních produkcí v Českém Krumlově. Z tohoto hlediska jde o příležitost skutečně neopakovatelnou, neboť možnost vybudovat novou letní scénu v blízkosti zámecké zahrady a v kontaktu s historickým prostředím se vyskytuje zřídka. Je to výzva k vytvoření skutečně kvalitní architektury, citlivě vkomponované do přírodního prostředí se splněním vysokých nároků na úroveň scénografického konceptu a standardu vybavení, odpovídajícího době na počátku 21. století.

Objekt otáčivého hlediště (na rozdíl od historické zahrady českokrumlovského zámku) nepředstavuje žádnou trvalou hodnotu. Splnil svoji dočasnou funkci, fyzicky dožívá a nyní je načase věci napravit. Postoje české památkové péče jsou v tomto setrvale konzistentní. Jakékoliv, parciálními zájmy motivované snahy uchovat „status quo“, či se dokonce dovolávat kompromisního rozřešení u UNESCO („aby se vlk nasytil a koza zůstala celá“) jsou nedůstojné a krátkozraké, neboť jen stěží mohou ovlivnit meritum věci. Navíc poškozují dobré jméno České republiky tím, že mohou oprávněně vzbuzovat dojem, že naše památková péče má natolik nízkou odbornou úroveň a malý respekt, že není schopna plnit svoji nezastupitelnou roli ve společnosti a potřebuje moudré rady zvenčí.